

Kütahya'da kaplıca turizmi

METİN TUNCEL / SUNA DOĞANER

Sağlık turizminin bir kolu olan kaplıca turizmi, sıcak ve soğuk maden sularının içilmesi, çamurunun sürülmesi ve banyo yapılmasını kapsayan su tedavisi ile birlikte dinlenme ve eğlenmeyi içine alan bir turizm şeklidir. Yapılan araştırmalar Türkiye'de çok sayıda maden suyu kaynağının varlığını ortaya koymaktadır(1). Bu zengin doğal kaynağın halk sağlığı ve turizm açısından değerlendirilmesi için, öneminin ve kaplıca turizminin sorunlarının ve çözümlerinin kavranması gerekir. Araştırmaya kaplıca turizmi konu alınırken maden suyu kaynakları bakımından en zengin illerimizden birisi olan Kütahya seçilmiştir. Burada kaplıcaların, maden suyu kaynaklarının fiziksel ve kimyasal özellikleri, ulaşım olanakları, konaklama tesisleri, kullanım süreleri gibi konular yerinde incelenmiş, ilin kaplıca turizmi açısından olanakları ve sorunları tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de maden sularının kullanımı, ilkönce kaynak üzerine hamam olarak kurulan tesislerle başlamakta, havuz, özel banyo, konaklama tesisleri yapısıyla gelişme göstermektedir. Kütahya ilinde de bu gelişim aynı şekilde olmuştur. Maden sularının bir kısmı konaklama tesisleri ve banyolarıyla önem kazanıp, uzak illere hizmet verirken, bir kısmı sadece banyo olarak günlük gidiş gelişlerle yakın çevrede oturanlar tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca açıkta akan ve basit tesislerle sadece çevredeki halkın yararlandığı, henüz tam değerlendirilmeyen kaynaklar da vardır.

Kütahya maden sularının eski devirlerdenberi kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim Frigya , Roma, Selçuklu ve Osmanlılar bu sulardan faydalanmışlardır (2). Evliya Çelebi, atalarının memleketi

Araştırmacılar, çalışmalarına büyük katkısı olan Kütahya Valisi Erdoğan Atasoy, Sımav ve Gediz Belediye Başkanları ve yardımlarını esirgemeyen kamu görevlilerine teşekkürü bir borç bilirler.

1) Maden suyu deyimini burada geniş anlamda kullanılmıştır.

2) A.GÜRİRMAK, *Tarihte Sımav*, İzmir, 1989, s. 94.

Kütahya'dan bahsederken kaplıcalarına da değinmektedir. Sismik bir yörede olan ilin eski kaplıca kalıntılarının depremlerle yok olduğu sanılıyor. Sadece Yoncalı, Kaplıcasında Selçuklu Sultanı I.Alaaddin Keykubat zamanında (M.S.1233) yapılan hamam günümüzde de halka açıktır. Kütahya ilinde konaklama tesisleri ile beraber hizmet sunan ilin çeşitli kesimlerine dağılmış sekiz kaplıca vardır. Bunlar Merkez İlçede Ilica ve Yoncalı, Gediz'de Ilica ve Murat Dağı, Sımav'da Eynal, Emet'de Emet ve Dereli, Tavşanlı'da Göbel Kaplıcalarıdır. Bunlardan başka üzerine hamam yapılarak sadece banyo şeklinde kullanılan, fakat konaklama tesisi bulunmayan üç tane kaplıca vardır. Bunlar Sımav'da Naşa ve Çitgöl hamamı ile Emet'de Hamamköy kaplıcasıdır. Ayrıca, Yukarı Yoncağağaç, Samrık ve Yeniceköy'de aynı adla anılan kaynak suları basit tesislerle kullanılmaktadır.

Genel olarak maden suyu kaynaklarının faylara bağlı olarak çıktığı bilinmektedir. Kütahya ilinin de yapısal özellikleri incelendiğinde maden suyu kaynaklarının aynı nedene bağlı olarak çıktığı görülür. Kütahya şehri kuzeyinde Yoncalı maden suları Tavşanlı-Kütahya arasında NW-SE doğrultusunda, ilcadakiler ise NE-SW doğrultusunda uzanan faylar sonucunda oluşmuşlardır. Kütahya'nın güneybatısında yer alan kaynaklar da bu kesimde yoğunlaşan faylarla ilgilidir. Gediz'in batısında yaklaşık N-S doğrultusunda uzanan fay boyunca Hamamköy, Dereli ve Ilica kaynakları doğarken, Emet kaynakları NE-SW yönlü, Murat Dağı suları dağın kuzey yamacında E-W yönlü faylara bağlıdır. Naşa, Eynal, Çitgöl kaynakları ise Sımav Ovasının kuzeydoğusunda N-S yönlü bir faydan çıkmaktadır (3). Kırık ve çatlakların bulunduğu yörelerde görülen maden sularının en belirgin özelliği, derinlerden gelen mağma ile temas halinde olduğundan sıcaklıklarının fazla olmasıdır. Özellikle bu durum Eynal ve Gediz Ilica kaynaklarında belirgindir. Alüvyonlarla kaplı Sımav ovasında yer alan Sımav gölü kurutulmuştur. Bu gölün tabanında maden suyu kaynakları bataklıkli gölcükler meydana getirmiştir. Böylece infiltrasyonla sularla magmatik sular birbirine karışarak zenginleşirler. Alüvyonlar, maden sularının yayılmasına sebep olurlar ve böylece kısa mesafede fazla sayıda kaynak oluşur. Nitekim, Sımav çevresinde maden suyu kaynaklarının bol olmasının sebebi de buna bağlanabilir. Ayrıca alüvyonlar suyun mineral ve organik madde

3) S. ERİNÇ ve diğerleri, **Gediz Depremi**. İ.Ü. Edebiyat Fak. yay. No. 1520, 1970, İstanbul, s.17.

bakımından da zengin olmasına yol açar(4). Kütahya ili sismik bir yörede olduğundan maden suyu kaynakları üzerine depremlerin eski devirlerdenberi etkileri olmuştur. Son depremde (1970) Eynal kaplıcalarında birkaç yerden sıcak su kaynakları fışkırmıştır (5). Emet'de eskiden bulunan kaynakların birçoğu son depremde kaybolmuş ve yer değiştirmiştir. Hamamköy'de tepenin üstünde bulunan eski kaynağın debisi azalmış, fakat aşağıda köyün bulunduğu düzlükte depremin ertesi günü yeni bir kaynak ortaya çıkmıştır (6). Görüldüğü gibi depremler, maden sularının ortaya çıkması, yok olması, debisinin ve sıcaklığının azalıp çoğalması üzerinde önemli bir etkidir. Ancak tarihi devirlerde olan depremler tarihi kaplıcaları yıkıma uğrattığından, turizm üzerine olumsuz etkilere sahiptir. Depremler, günümüzde de kırık hattı üzerinde yer alan kaplıcalardaki tesisler için bir tehlike kaynağıdır.

Kütahya maden suları, fiziksel özelliklerden sıcaklık değerlerine göre termal sular grubuna girer. Suların sıcaklığı, genel olarak 30°C nin üzerindedir. Ilıca (Harlek), Yoncalı, Murat Dağı, Dereli ve Göbel'de 30-40 °C civarında olan su sıcaklığı, Emet'de 47°C ye ulaşır. Naşa ve Hamamköy'de 50 °C yi aşar, Eynal ve Gediz Ilıca kaplıcalarında sıcaklık 70-80 °C arasındadır. Sular dış tatbiklerle değerlendirildiğinde bazı hastalıklara iyi geldiğinden banyo ve havuzlarda bu amaçla kullanılmaktadır. Maden sularının fiziksel özellikleri arasında radyoaktif özelliği ayrı bir önem taşır. Radon gazının (Rn ²²⁰) suya ve çamurlara karışması sonucu sular radyoaktif özellik kazanmaktadırlar. Bu özellikteki sular ve çamurlar organizmanın biyolojik faaliyetlerini artırıcı özelliğe sahip oldukları için "gençlik suyu" ve "gençlik çamuru" olarak ilgi görürler. Türkiye'de çok sayıda maden suyu kaynağı olduğu halde radyoaktif özellik gösterenler azdır (en yüksek değerler Nevşehir-Kozaklı,Kayseri-Bayramhacı ve Muğla - Sultaniye kaplıcalarında 100 eman/lt.nin üzerindedir.) Kütahya maden suyu kaynaklarından ikisi radyoaktif özellik taşımaktadır. Bu kaynaklardan birisi Yoncalı kaplıcasında bulunmaktadır (21.9 eman/lt.) "Gençlik çamuru" olarak bilinen bu

4) **Türkiye Maden Suları -Ege Bölgesi.** İ.Ü.Tıp Fak. Hidroklimatoloji Kürsüsü . 1975. s.200.

5) ERİNÇ ve diğerleri, Ön.ver. s.33.

6) Hidro-Klimatoloji Kürsüsü, Ön.ver. s.230

kaynak, bir havuzda toplanmıştır ve büyük ilgi görmektedir. Bu çamurların bir özelliği de organik kökenli olduğundan asırlardan beri biriken artıklarla karışarak zenginleşmesidir (7). Radyo aktif özelliğe sahip diğer bir kaynak da Murat Dağı kaplıcasında yer alır (23 eman/lt.). Bu sular da banyo tatbikleri ile değerlendirilmektedir. Kütahya maden sularının kimyasal yapıları bakımından birbirine benzer özellikleri içerirler. Bikarbonat, sülfat, kalsiyum ve magnezyum bakımından zengindirler. Ayrıca Naşa ve Dereli kaynakları CO₂ gazı, Eynal ve Naşa suları florür bakımından zengindir (8). Suların kimyasal özellikleri içme olarak değerlendirildiğinde vücutta çeşitli hastalıklara iyi gelmektedir. Bu yönüyle Kütahya maden suyu kaynaklarının çeşitli hastalıklara iyi geldiği bilim adamları tarafından tesbit edilmiştir.

Ulaşım ve konaklama

Turizmin diğer dallarında olduğu gibi, kaplıca turizminin gelişmesi için de birtakım olanakların sağlanması gerekir. Bu turizm şeklinde ulaşım, konaklama ve ağırlama hizmetleri verildiği ölçüde kaplıca gelişme gösterecektir. Herşeyden önce kaplıca, ulaşım araçlarıyla rahatça ulaşılabilir bir konumda olmalıdır. Burada gelişmiş kaplıcalardan birisi olan Yoncalı kaplıcası Kütahya şehri yakınında Yoncalı köyü doğusunda yer alır. Buraya Kütahya-Tavşanlı karayolu ile ulaşılabilir. Kütahya'nın diğer gelişmiş bir kaplıcası olan Ilıca (Harlek), şehrin kuzeyinde Kütahya Belediyesine bağlı bir sahada bulunmaktadır (Şekil:1). Ilıca'nın Eskişehir üzerinden kuzey kesimle de karayolu bağlantısı vardır. Tavşanlı ilçesindeki Göbel kaplıcası, Göbel köyüne 3km. uzaklıkta olup, Tavşanlı-Emet karayolu ile varılır. Kaplıca en çok bu iki ilçeye hizmet vermektedir. Domaniç-İnegöl arasındaki karayolu bağlantısı daha iyi bir düzeye eriştiğinde Bursa ve Bilecik'ten de ilgi çekecektir. Yoncalı, Ilıca (Harlek) ve Göbel kaplıcaları Kütahya şehrine yakın olduklarından bu şehirden gelenler tarafından kullanılır. Kütahya'nın diğer kaplıcaları ilin güneybatısında şehre daha uzak bir mesafededir. Bunlar Gediz ilçesinde yer alan Ilıca ve Murat Dağı kaplıcaları Gediz'le düzenli karayolu ulaşımına sahiptir. Ayrıca güneyde Uşak üzerinden başka

7) İ. ÜLKER, "Sağlık Turizmi ve Kaplıca Sularımızın Değerlendirilmesi" **Turizm Yılığ**, 1986, s. 183.

8) Kaynak : Hidro-Klimatoloji Kürsüsü, Türkiye Maden Suları, Ege Bölgesi.

merkezlere, batıda Simav üzerinden Balıkesir, Manisa ve İzmir'e varmak mümkündür. Simav'ın 5 km. kuzeyindeki Eynal kaplıcasına Simav-Emet karayolu ile gidildiği gibi (Şekil: 2), Gediz üzerinden Kütahya yolu ile, öte yandan İzmir ve Uşak'dan düzgün bir karayoluyla ulaşılabilir. Kuzeyde Dağardı-Bursa karayolu tamamlandığında Bursa'dan da ilgi görmesi beklenir. Naşa ve Çitgöl hamamlarına ulaşım Simav ve Emet üzerindedir. Emet içinde yer alan Emet kaplıcasına Kütahya-Emet karayolu bağlantıyı sağlar. Ayrıca Gediz, Tavşanlı ve Simav'dan da gidilebilir. Emet-Tavşanlı arasında Günnüce kasabasının bir mahallesi olan Dereli kaplıcasına ve Emet'in 20 km. güneyinde Hisarcık yakınlarındaki Hamamköy kaplıcasına stabilize yol ile ulaşılabilir. Kütahya kaplıcaları ulaşım olanaklarının uygunluğu ile çevre illerden Eskişehir, Afyonkarahisar, Balıkesir, İzmir'den ilgi görebilir. Kütahya ilinin Eskişehir, Afyonkarahisar, Balıkesir üzerinden çevre ile demiryolu bağlantısı olduğundan ulaşımında demiryolundan da faydalanılabilir.

Su tedavisi özellikle doktor kontrolünde yapıldığında belirli bir süreyi gerektirir. Bu da turizmde önemli bir hizmet olan konaklama ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Kaplıcalar yakın çevre için günlük gidiş-gelişlerle kullanıldığı gibi, daha uzak çevreye de hizmet vermelidir. Kütahya kaplıcalarının yaklaşık 4000 olan yatak kapasitesi, çeşitli kaplıcalara dağılmış otel, motel, pansiyon, özel ev ve kamu dinlenme tesislerini içerir (Şekil:3). En büyük konaklama kapasitesi Yoncalı kaplıcasındadır. Kütahya'ya çok yakın olan bu kaplıca, Yoncalı köyü doğusunda sıcaksu kaynaklarının varlığıyla gelişmiş bir yerleşim alanı olması açısından yerleşme coğrafyasında ayrı bir yere sahiptir. Konaklama tesisi olarak otel, motel, pansiyon, kamu dinlenme tesisleri ile birlikte, deniz kıyısı sayfiyelerinde olduğu gibi, kaplıca mevsimi dışında terkedilen ikinci evler vardır (yaklaşık 300 ev). Konaklama tesisleri gelişmiş diğer kaplıcalar arasında Ilica (Harlek), Ilica (Gediz), Murat dağı ve Eynal kaplıcaları sayılabilir. Kütahya kaplıcalarında konaklamanın bir şekli de kamu dinlenme tesisleridir. Yoncalı kaplıcasında Garp Linyitleri İşletmesi, Azot İşletmesi, Murat dağı ve Ilica (Gediz) da Orman İşletmesinin dinlenme tesisleri vardır. Ayrıca Murat dağında öğrencilerin faydalandığı Kızılay kampı yer almaktadır. Bu kampta yılda 250 öğrenci kalmaktadır. Kaplıcalardan bir diğer faydalanma şekli de çadırli kampinglerdir: Yoncalı, Murat dağı ve Ilica (Gediz) kaplıcalarında olduğu gibi. Ancak, çevre temizliği açısından bu çeşit konaklamaya pek izin verilmemektedir. Turizmin diğer şekillerinde

görüldüğü üzere kaplıca turizmde de yoğun kullanılan bir mevsim vardır. Bütün yıl kullanımların yanında, genellikle yılın belli bir süresinde kapalı tutulan kaplıcalar da vardır. Kütahya kaplıcalarında yoğun mevsim, ortalama 1 Mayıs-30 Ekim tarihleri arasında kabul edilebilir, bu mevsim dışında kapalı olmanın nedeni, tesislerin ısıtma tertibatından yoksunluğudur. Sadece Ilica (Gediz), Emet, Eynal kaplıcaları ve Ilica (Harlek) daki bir tesis, kış mevsimi dahil olmak üzere bütün yıl açıktır. Kütahya kaplıcalarının konaklama tesislerinden yalnızca bu yoğun dönem ele alınırsa yılda yaklaşık 50.000 kişi faydalanmaktadır. Bu rakamın, kamping ve özel evler ilave edildiği takdirde daha da artacağı muhakkaktır. Kaplıcalar ayrıca günlük gidiş gelişlerle de kullanılmaktadır. Kütahya kaplıcalarının banyo ve havuzlarının kullanımı 20.000 kişi/gün'dür. Halbuki kaplıca sularının akım değerleri gözönüne alındığında banyo kapasitesi daha yüksektir. Örneğin Ilica (Harlek) kaplıcasının 9840 kişi/günlük banyo kapasitesi vardır (9). Bununla birlikte bu kaplıcadan günde yaklaşık 3.000 kişi faydalanmaktadır. Yine, Murat Dağı kaplıcasının 7134 kişi/günlük kapasitesinin 2000'i kullanılmaktadır. Kaplıca sularının akım değerlerine göre hesaplanan bu banyo kapasitelerinin üzerinde kullanımı imkansızdır. Banyo kapasitesinin altında kullanımının sebebi ise konaklama tesislerinin yetersizliğidir. Konaklama tesislerinin artması diğer bazı ağırlama (alışveriş, eğlence) hizmetlerini de gerektireceğinden bir kaplıca merkezi, konaklama yanında ağırlama kuruluşlarına da yer vermelidir. Çok sayıda insanın geldiği bir yer olarak en azından alışveriş olanakları sunmalıdır. Bu bakımdan Kütahya kaplıcaları gelişmiş değildir. Sadece konaklama tesisli kaplıcalarda alışveriş (bakkal, manav, fırın vs.) ve ağırlama olarak lokanta ve çay bahçeleri vardır, eğlence tesisi yoktur. Gelişmiş kaplıcalarda verilen bir hizmet de tedavi olanağı sağlamasıdır. Sağlık tedavisi doktor kontrolünde yapıldığında etkili olmaktadır. Türkiye'de tedavi merkezi ancak birkaç kaplıcada mevcuttur (Bolu Büyük Kaplıca gibi). Kütahya 'da Yoncalı kaplıcasında 1985 de bu amaçla "Hidrotermal Sağlık Tesisi"nin inşasına başlanmıştır. 100 yataklı bu tesiste doktor kontrolünde 350 kişiye günlük tedavi olanağı sağlanacaktır.

Kütahya kaplıcalarının yatak kapasitesi kendi yakın çevresine yetecek kadar olduğundan çevre illere açılması durumunda talebi

9) ÜLKER, Ön.ver. s.210.

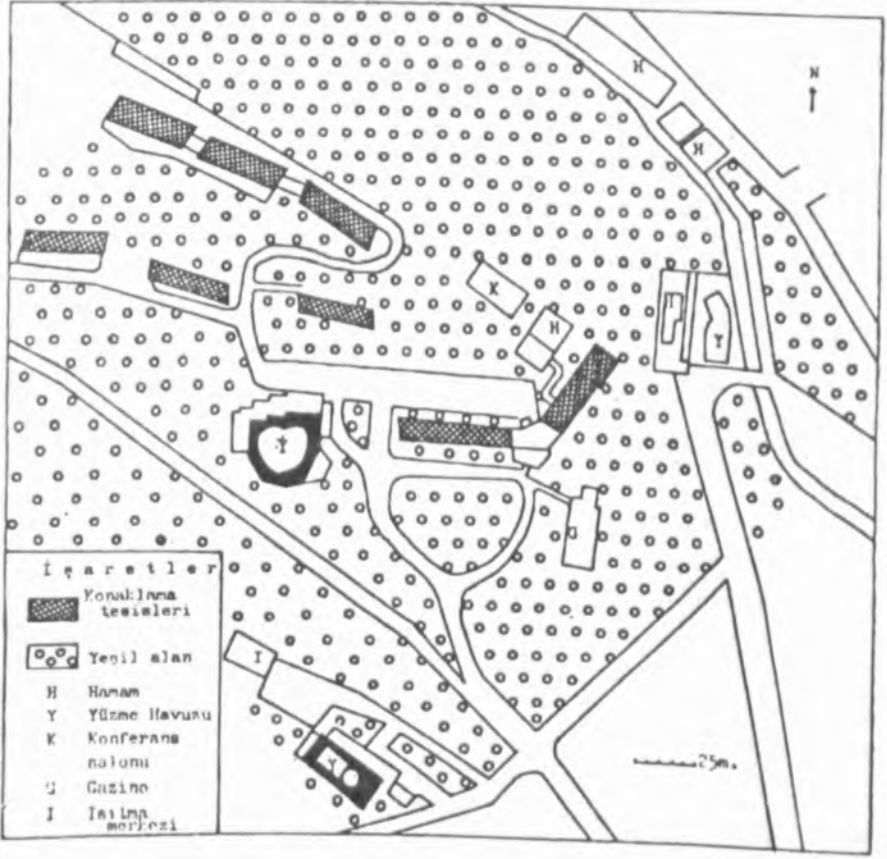
karşılıyamayacaktır. Bu yüzden en fazla, Kütahya ili ve yakın illerden gelenler tarafından kullanılmaktadır. Fakat Türkiye'de iç turizmde akraba, ahbab ziyaretleri yaygın olduğundan Kütahya kaplıcalarına her ilden (Trabzon, Urfa vb.) gelenler olmaktadır. Ayrıca İzmir, Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerden, çevre illerden ise en fazla güneyde Uşak'tan ilgi görmektedir.

SONUÇ, SORUNLAR VE ÖNERİLER

Kütahya ilinde maden suyu kaynakları eski devirlerde olduğu gibi günümüzde de sağlık tedavisi amacıyla kullanılmaktadır. Sadece banyo (hamam) yapımıyla başlayan tesisler, konaklama ve ağırlama kuruluşlarının eklenmesiyle gelişmektedir. Ilıca (Harlek), Ilıca(Gediz), Murat dağı ve Eynal kaplıcaları en gelişmiş konaklama tesislerine sahiptir. Yoncalı kaplıcasında sıcak suya bağlı bir yerleşme yeri oluşmuştur. Konaklama tesislerine yeni ilaveler olmaktadır. Gediz Ilıca'da 120 yataklı bir otelin yapımı tamamlanmak üzere. Bunun yanında konaklama tesisi olmayan kaplıcalarda vardır (Naşa, Çitgöl, Hamamköy kaplıcaları). Bunlar günlük gidiş gelişlerle banyo olarak kullanılmaktadır. Kütahya maden sularının fiziksel ve kimyasal özelliklerinin insan sağlığı açısından olumlu özelliklere sahip olduğu tesbit edilmiştir. İkisinde (Yoncalı ve Murat dağı) dünyada nadir olarak bulunan radyoaktif özellik vardır. Kütahya kaplıcalarının yoğun faydalandığı mevsim 1 Mayıs-30 Ekim arasındadır. Bir kısmı kış döneminde kapanmakta, bir kısmı bütün sene boyunca açıktır (Eynal, Emet, Ilıca-Gediz, Ilıca-Harlek kaplıcaları). En yoğun kullanım Kütahya ilinden, çevre illerden ise Uşak'tan gelenlerle oluşturulmaktadır. Yoğun mevsimde tesisler dolu olarak çalışmakta, diğer mevsimlerde bu oran düşmektedir. Kütahya kaplıcalarında sıcak sudan, su tedavisi ve tesislerin ısıtılmasında, Eynal kaplıcasında ise serada turfanda sebze elde edilmesinde yararlanılmaktadır (948 m² lik cam seraya yanlardan jeotermal enerji ile ısıtılmış sıcak su verilmekte ve böylece sera ısıtılmaktadır). Kütahya kaplıcalarından Ilıca (Harlek) ve Eynal kaplıcaları, Bakanlar Kurulunun 23.3.1989 tarihli kararıyla 11 Turizm Merkezi arasına alınmıştır (10).

Kütahya kaplıcaları içinde Murat dağı kaplıcasının hem il hem de Türkiye kaplıca turizmi açısından ayrı bir önemi vardır. Türkiye kaplıcalarının çok azı dağ üzerinde yer alır (Kızılcahamam Sey,

10) Resmi Gazete, 20144 (19 Nisan 1989),89/13900 sayılı karar

Şekil 1. Ilıca (Harlek) Kaplıcası Planı

Çamlıhemşin Ayder kaplıcası gibi). Dağ üzerinde yer alan ve özellikle orman içinde olanlar sağlık turizmde termalizm (sıcaksu tedavisi) yanında klimatizm (iklim tedavisi) açısından da önem taşırlar. İlin güneyinde Uşak il sınırında bulunan Murat Dağı 2309 m. yükseklikte olup ormanla kaplıdır. Sıcaksu kaynakları bu dağın kuzey yamacında yer alır. Yoğun bitki örtüsü (çam ormanları) bütün rekreasyonel faaliyetlere (yürüyüş, manzara seyri vs.) imkan sağlamaktadır. Bu açıdan dinlenme turizmini tercih edenler için ideal bir çevre meydana getirir. Dağda çok sayıda yayla yer almaktadır (Söbealan, Karaağul, Sarıçiçek, İktızce, Arif Tosun, Kıcıroğlu, Dokuzçam, Gökoluk, Belediye, Kızıllı yaylaları). Bu yüzden yöre, yayla turizmi açısından da uygundur. Ayrıca dağ, zengin yaban hayatı kaynaklarına sahiptir. Az sayıda kalmış olan Alageyikler (4-5 tane) için Sarıçiçek yaylasında geyik üretme alanı ayrılmıştır. Kurt, tilki yaban domuzu gibi hayvanlar bütün yıl, diğerleri av mevsimi içinde

Şekil 3. Kütahya Kaplıcaları Yatak Kapasitesi (1989)

derinlikte açtığı bir kuyudan çıkan jeotermal enerji (160°C) ile tesislerin ısıtılmasında kullanılmaktadır (bu kaplıçalarda konaklama tesisleri kışın sıcak ve ucuz olduğu için kışı burada geçiren aileler vardır). Diğer kaplıçalarda da kışın ısınma tertibatı sağlandığında bütün yıl kullanılabilir. Konaklama tesislerinin yetersiz olması yüzünden kaplıcaların tanıtımına ağırlık verilmemektedir. Ancak talebin tanıtımla artması üzerine mevcut tesislerin ihtiyaca yetmeyeceği de açıktır. Kaplıcalar halk sağlığının korunmasını amaçladıkları için insanla direkt temas halinde olan kaynak sularının temizliği büyük önem taşır. Özellikle bulaşıcı mikroplar kaplıca havuzlarında kolayca üreyebilmektedir. Bu yolla sağlığına kavuşmaya gelen insanlar için bu olumsuz durum kaplıca turizminin amacına aykırı şartlar doğurur. Örneğin 1989 yazında Murat dağı kaplıcasında gözlerinde mikrobiyal hastalık olan bir hastanın havuza girmesiyle hastalık kısa zamanda kaplıcaya yayılmıştır. Bu durum karşısında kaplıca birkaç gün kapatılmış havuzlar ve banyolar ilaçlanmıştır. Kaplıca temizliğinde bir diğer

sorun da kullanılmış atık sulardır. Açıkta akan, sinek ve mikropların üremesine neden olan atık suların kapalı borulara alınması gerekir. O nedenle çevre temizliği konusuna Kütahya kaplıcalarında büyük önem gösterilmektedir. Kaynaklarının hepsinden sıcaksu çıkan Ilica'da (Gediz) içme suyuna ihtiyaç vardır. İçme suyu Murat dağından çıkan soğuksu kaynaklarından sağlanmaktadır. Kaplıca turizmde turizmin diğer dallarında fazla etkin olmayan bir sorun daha vardır. Bu da Kütahya kaplıcalarının deprem bakımından faal bir alan içinde yer alması, tesisler için sakınca yaratabilir. Nitekim, Kütahya'da da yakın bir geçmişte (1970) şiddetli bir deprem görülmüş ve çevrede bulunan yapılar bu depremden zarar görmüşlerdir.

Bu kısa araştırmanın gerçekleştirilmesi sırasında Kütahya' nın kaplıca turizmine ilişkin edindiğimiz izlenimleri de bazı öneriler şeklinde sunmak istiyoruz.

Kütahya'da kaplıcaların bir kısmı bitki örtüsü içinde yer almaktadır. Bir kısmının çevresi ise bitki örtüsünden yoksundur. Mevcut olanların korunması yanında, fakir olan kaplıca çevrelerini ağaçlandırmak gerekir (örneğin Yoncalı kaplıcası). Böylece görsel açıdan çekicilik sağlandığı gibi, aşırı yapılaşmanın da önüne geçilecektir. Ayrıca kaplıca içinde yeşil alanlara ve çiçeklendirmeye özen gösterilmelidir (Harlek ve Eynal'da olduğu gibi).

Kütahya kaplıcalarında banyo amacıyla kullanılan hamamlar (Yoncalı'da tarihi Selçuklu hamamı hariç) Türk mimari özelliklerinden yoksundur. Kütahya tarihi de gözönüne alınarak kaplıcalardaki mimari yapılarda yöresel ve tarihi özelliklere yer vermek yerinde olacaktır.

Kütahya kaplıcaları tedavi amacıyla gidilen yerler olmakla beraber, geleneksel olarak halkın tatil ihtiyacını karşılamaktadır (Türkiye turizmde kaplıca turizmini, deniz turizmine yönelmeyen bir kesimin tatil şekli olarak kabul etmek gerekir). Bu yüzden yörede, sağlık ve konaklama kuruluşları yanında çeşitli rekreasyonel tesisler de kurulmalıdır (spor tesisleri, yürüyüş alanları vs).

Doğal kaynak olan kaplıca sularından her seviyede tüketim gücüne sahip halk faydalanmalıdır. Bu yüzden kaplıca planlaması yapılırken tüketim gücü yüksek ve sınırlı olanlara göre ayrı ayrı tesisler bulunmalıdır. Kaplıca çevrelerinde turizmi çeşitlendirmek gerekir. Bu açıdan Murat dağı kaplıcası en uygun olanaklara sahiptir. Yaylalarda

günlük kullanım tesisleri ve dağ evleri yapılarak yayla turizmi geliştirilebilir. Dağda Karaağıl yaylasında 15 Haziran'a kadar içinde su bulunduran bir göl ile, Kartal gölü (devamlı su var) olmak üzere iki tane göl vardır. Ayrıca Gediz nehri kaynaklarını bu dağdan almaktadır. Bu göllere, yaylalara ve Gediz nehri kaynaklarına kaplıcadan yapılan günlük turlar büyük ilgi görecektir. Murat dağı tesisleri kışın kapalı tutulmaktadır. Bursa Uludağ ile hemen hemen aynı doğal özelliklere sahip olan bu dağ, kış turizmi açısından da değerlendirilmelidir. Söbealan yaylası kayak alanı olarak uygun olanaklara sahiptir. Kışın donan iki gölde buz pateni yapılabilir. Böylece konaklama tesisleri kışın da kullanılacaktır. Yaylalara kaplıcadan yapılacak teleferik hattı da ilgi çekecektir. Böylece Murat dağı, kaplıca turizmi yanında, yayla turizmi, kış turizmi ve av turizminde de çok yönlü olarak kullanılabilir.

Kütahya'da kaplıca turizmi, genel olarak iç turizme hizmet vermektedir. Yabancı turistlerin oranı % 2-3 civarındadır (Ilıca-Harlek). Tesislerin artması durumunda kaplıcalar yabancı turistleri de çekecektir.

Kütahya kaplıcalarının olumlu bir özelliği de çevrede sanayi tesislerinin olmayışıdır. Bu yüzden günümüzde hava kirliliği sorunu yoktur. Gelecekte ise kaplıca çevrelerinin sanayi tesislerinden korunmasına dikkat edilmelidir.

Deprem bakımından faal bir alanda bulduklarından, yapı alanlarının kırık hatlarının üzerinde yer almaması gerekir (konaklama tesisi, banyo, havuz). Ayrıca yapıların da depreme dayanıklı olması beklenir. Kütahya kaplıcalarında bütün kaynak sularının fiziksel ve kimyasal özelliklerinin yeniden tesbit edilip, hangi hastalıklara iyi geldiği halkın görebileceği panolara asılmalıdır. Turizmin diğer dallarında olduğu gibi, halkın turizm açısından eğitilip çevre korumasıyla ilgili uyarıcı yazılar yazılmalı (banyolarda uyulması gereken kurallar, çöp, gürültü ıkazları vs.) ve toplantılar düzenlenmelidir.

Kütahya'da kaplıca turizmi geliştiğinde, Kütahya turizmine katkıda bulunacak, çeşitlilik kazandıracaktır. Türkiye'de iç turizm de yoğun bir nüfusu kendisine çekecektir.

KAYNAKLAR

- ALPER, E.R. **Yeşil Sınav**, İzmit, 1956.
- ARDEL, A. ve A. KURTER, " Kütahya ve Civarında Coğrafi Müşahadeler" **Türk Coğrafya Dergisi**, sayı . 18-19, ss. 153-159, İstanbul, 1959.
- CHAPUT, E. **Phrigie**, Paris, 1941.
- ÇORUH, S. " Şifalı Sularımız ve Tıbbi Turizm Sorunumuz ", **Turizm Yılığ**, 1986, ss. 45-62, T.C.Turizm Bankası yayını 1988.
- DÖNMEZ, Y. **Kütahya Ovası ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası**, İ.Ü.Ed. Fak. yay. no. 1759, İstanbul, 1972.
- ERİNÇ, S. T.BİLGİN, M.BENER, K.SUNGUR, S.ERER ve K.GÖÇMEN, **Gediz Depremi**, İ.Ü. Ed. Fak. yay.no.1520, İstanbul, 1970.
- GÜRİRMAK, A. **Tarihte Sınav**, İzmir, 1989.
- Türkiye Maden Suları**, Ege Bölgesi. İ.Ü.Tıp Fakültesi, HİDRO-KLİMATOLOJİ KÜRSÜSÜ, İstanbul, 1975
- TUNCEL, M. "Kütahya İlinin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası" **Kütahya**, ss.21-34, 1981-82.
- TUNÇOĞLU , İ. "Kütahya'da Turizm ve Gelenekler", **Kütahya**, ss. 749-794, İstanbul, 1981-82.
- ÜLKER, İ. "Sağlık Turizmi ve Kaplıca Sularımızın Değerlendirilmesi " **Turizm Yılığ**, 1986, ss. 205-220, T.C. Turizm Bankası yay. 1988
- VARLIK, M.Ç. **Germiyan-oğulları tarihi (1300-1429)**, A.Ü.yay.no. 288, Ankara, 1974.

SUMMARY

Thermalism in Kütahya

Many spas in Kütahya have developed around mineral springs associated with crustal fracture lines such as Ilica (Harlek), Eynal, Emet, Dereli, Göbel, Ilica (Gediz), The Mount Murat. They are hot mineral springs and the temperature of them is over 30 °C. These spas in Kütahya have 4000 bed capacity with hotels, motels, pensions,

private and state owned summer houses. These receive more than 50.000 visitors annually. There are too many visitors in the high season between May and October. While there is overcrowding in this season spas are under-utilised in winter except Ilica (Gediz), Emet, Eynal and Ilica (Harlek).

The mineral springs of Kütahya which are rich of the quantity of dissolved minerals are very important from the point of protection of human health under the control of a doctor. It is observed that the mineral springs contain bicarbonate, sulphate, calcium and also fluorine and CO_2 . Cures are applied by bathing in thermal pools in mud and drinking mineral waters.

The Mount Murat which is covered with trees is also richly endowed with natural attractions : small rivers and lakes. The growth of Thermalism in Kütahya has brought some problems. For example more beds are required. That is clear from the results of this study Kütahya is highly suitable for the development of thermalism.